

Barcelona, 1939

Ignoro si el 1939 va quedar algú, a Barcelona o a la resta de Catalunya, amb l'encàrrec més o menys explícit (o més o menys velat) d'intentar salvar el país culturalment. Més aviat sospito que no, que el gran daltabaix ho engolí tot, que fou la vastitud mateixa de la catàstrofe la que empenyé algun grupuscle de gent jove o alguna individualitat a mobilitzar-se. Sé que durant els últims temps de la Guerra Civil vaig estar a punt de cometre l'error de dir a certes persones que em confiessin el que volguessin per al dia de demà –pensava en la salvació de possibles manuscrits, sobretot- per recomençar a partir de zero. Aquesta noció, la de recomençar a partir de zero, ara m'adono que tingué molta importància per a mi i en el meu obrar.

Desgràcia i estímul

Haver viscut el desgavell de la Guerra Civil i les seves contradiccions era com una mena d'estímul que m'empenyia a l'acció, a començar de cap i de nou. Per sort, no vaig dir res a ningú dels meus projectes; era gairebé impossible que, donada la mentalitat ambiental, el cèlebre eslògan “resistir és vèncer”, junt amb la por del SIM, no hagués estat considerat un traïdor. (Una prova de la fragilitat de la situació és que, en anar a trobar Carles Riba per veure si podia fer res per Fèlix Ros, detingut pel SIM –Ros havia traduït algunes *Estances a Cruz y Raya* i acabava d'escriure un llibre de poemes en català-, Riba em digué que ho intentaria, però m'aconsellà de no moure'm més perquè m'exposava jo.) L'escrit de Carles Riba, *Literatura i grups salvadors*, apuntava en aquella direcció del futur que podia sorgir si la guerra es perdia, però ho feia 'una manera secreta, tàcita, per al bon entenedor. Era la consideració més atrevida que, en les esmentades circumstàncies, es podia formular i encara a causa de la respectabilitat del qui la deia i perquè només transcendia una minoria, la que llegia la revista de Catalunya, on aparegué l'abril del 1938. Algun intel·lectual català m'havia demostrat un cert grau de confiança; penso, en dir això, en Josep Pous i Pagès. L'únic que potser endevinà el meu secretívol futur o les meves recòndites intencions fou tal Joan Oliver. Ho dic a causa d'una dedicatòria molt posterior i de l'actitud benvolent que tingué sempre amb mi. Però tampoc no li vaig dir res, ni a Xavier Benguerel ni a Lluís Montanyà, a tots els quals veia força sovint a la Institució de les Lletres Catalanes de la Rambla de Catalunya. Precisament, allò que em persuadí de callar foren unes paraules de Carles Riba pronunciades en una reunió d'aquell local, en la qual concorrien els escriptors esmentats més algun altre, com Francesc Trabal, Armand Obiols, Mercè Rodoreda, Cèsar August Jordana. Estaven asseguts en cercle. Riba digué: els militars –es referia als de la República, naturalment, estan esperant l'ordre de contraatacar. No sé si ho digué plenament convençut o per contrapesar les consignes derrotistes que circulaven pel país. La frase em deixà una mica esbalaït perquè jo veia que tot s'anava a rodar i que la guerra era perduda. Això demostra, en tot cas, que en el mateix Riba existia una dicotomia evident: la del ciutadà compromès en la lluita, sense equívoc possible sobre la seva bel·ligerància, i la de l'escriptor conscient, no menys engatjat que l'anterior, que veia amb encert les coses en la soledat i la seva consciència i davant el paper en blanc on aquella s'hi havia de reflectir. De tota manera, em vaig alegrar de no haver parlat,

perquè quan els esdeveniments es precipitaren, encara que jo creia poder-me quedar a Barcelona i, per tant, a casa, vaig ser desplaçat a Olot.

En tot cas, els qui el 1939 intentàvem refer el país érem àtoms perduts en un oceà hostil i procel·lós. Els primers contactes foren els més difícils d'establir. És evident que dintre d'aquest oceà només puc començar parlant de mi, no sé com ni quan iniciarem llur acció els altres grups que es formaren. Només sé que el 1939 no sabia amb qui parlar i que els projectes o les cabòries més forassenyats i més increïbles s'apoderaven de la meva imaginació.

El primer contacte no del tot solitari que recordo és el d'una lectura que m'organitzà Joan Prats en un pis situat dalt de tot de la casa on ell després instal·là la seva barreteria i on actualment hi ha la Galeria Joan Prats. Sospito que el pis era el de l'amo de l'immoble. No puc recordar com vaig establir el lligam amb Joan Prats, que jo coneixia una mica, molt poc, d'abans de la guerra. (Em veig, parlant-li potser per primera vegada, mentre agençava la seva vitrina al cinema Maryland, on el meu pare també n'instal·lava una, el 1935). Suposo que devia trobar-lo pel carrer.

En veu baixa.

En aquella lectura dels meus poemes només hi havia les dues persones esmentades i el crític Cassanyes. Prats em va dir que havia invitat J.V Foix, però aquest no vingué. També em va dir alguna cosa sobre Joan Miró, que era absent o no podia venir... L'acte devia escaure's pels volts de Sant Joan del 1939, perquè el calor era asfixiant, calgué obrir les finestres de bat a bat i abaixar la veu, que algun veí no sentís que es recitaven versos en català. I també recordo un detall que ara farà riure: l'atenció que vaig esmerçar, tant a l'anada com a la tornada, perquè els meus papers no em caiguessin pel carrer i no poguessin ser vistos, com si es tractés d'una bomba. Aquest grau de persecució de la llengua només els qui l'hem viscut el podem creure.

On trobar un amic en tals circumstàncies? Era impossible si no el tenies d'abans, perquè allò que de més secret, de més íntim li hauries explicat era el que no li podies dir. Totes les altres confidències, les de la vocació, com les d'anar amb dones, esdevenien efímeres, falses, si mancava aquella, convertien les amistats postisses.

Josep Palau i Fabre

Avui, 27 d'abril del 1995